

ESTUDI SOBRE EL "TRATADO PRESERVATIVO Y CURATIVO DE LAS ENFERMEDADES DE LOS NIÑOS" CONTINGUT EN UN LLIBRE DEL S. XIX CONSERVAT A L'ARXIU DEL MONESTIR DE ST. JOAN DE LES ABADESSES

Josep M. VILASECA i LLOBET

EI LLIBRE

Es un volum que arribà a l'arxiu del monestir de Sant Joan de les Abadeses procedent d'una donació particular no fa gaires anys. No ha estat possible saber quina era la seva procedència original ni l'ús que se'n feia.

Consta d'una sèrie de pàgines formades per fulls doblegats i relligats, d'unes dimensions de 21x15x2,5 cm, sense cobertes i incomplet.

La numeració és al marge superior extern de cada pàgina i ens permet fer-nos una idea de la part perduda: en efecte comença a la pàg 19 (que encapçala l'article 6° "Piuria") i continua fins la pàg 78. Un cop allí salta a la pàg. 101, que ve a continuació amb el mateix relligat sense cap separació malgrat la incongruència del text. De la pàg. 101 continua fins la 116 i, semblantment, passa a la pàg. 121 i continua fins la pàg. 318, darrera pàgina numerada en la qual hi ha el nom del suposat autor i una data:

Para el Uso de Gerónimo Altarriba
Barcelona 3 de Noviembre de 1818
(Signat) Altarriba

I segueixen finalment 2 fulls sense numerar on hi ha part de l'índex: el darrer full del llibre és esparracat amb pèrdua de paper, i l'índex queda tallat indicant el capítol corresponent a la pàg. 197.

Manuscrit en castellà, a tinta (encara és possible en alguns fulls veure la pauta del paper), amb lletra típica de principis del s. XIX, tot i la part perduda podem saber exactament el seu contingut a través de l'índex (que anomenava els primers capítols) i del cos de l'obra (capítols del final que corresponen a la part de l'índex perduda). L'estat de conservació és molt acceptable: tot és llegible sense dificultat excepte algunes notes marginals), tot i que el paper és ennegrit

pels anys i molts fulls són rebregats. El relligat està força deteriorat.

El lèxic està allunyat de l'ortografia normativa posterior, hi ha una manca quasi total d'accents i la puntuació és molt inadequada. En els fragments que transcriuré més endavant ho mantindré tot com en el manuscrit original.

L'AUTOR

Hem de suposar que l'amanuense és Gerónimo Altarriba i que l'escriuí pel seu ús personal (o per un seu fill?) i que el manuscrit fou acabat el 3 de novembre de 1818 a Barcelona, segurament el lloc d'on procedia Altarriba.

D'aquest personatge no n'he trobat cap dada. Però ell no és l'únic que ens ha deixat el seu testimoni: en alguns capítols hi ha notes entre línies fetes amb una tinta més fosca i una caligrafia del mateix estil però amb algunes variants, també en castellà, que completa, amplia o corregeix el text original. Jo crec que es tracta d'un altre personatge (evidentment posterior) i no del mateix Altarriba corregint el seu propi text anys després del 1818: segurament l'autor no hauria canviat tan durament el text original com en el següent fragment que transcriu a tall d'exemple: a la pàg. 74 el text original diu "quanto mas tiempo mame un niño, tanto más sano y robusto se hara". I a sobre de la part que jo he subratllat, diu "fofo y lánguido se criara".

ANALISI GRAMATICAL

Només destacaré 4 coses:

- nombroses faltes d'ortografia, especialment quant a la confusió de lletres que es pronuncien igual
- puntuació molt inadequada
- ús de signes especials (alguns freqüents a la seva època) com a abreviatures.
- el guió que empra per a separar una paraula quan s'acaba la línia doble. No té en compte les síl·labes per a dividir les paraules.

PARTS DE L'OBRA

Són cinc, al meu entendre:

- 1.- Tratado de las enfermedades sexuales: perdut en part, aniria de la pàg. 1 a la pàg. 53.
- 2.- Tratado preservativo y curativo de las enfermedades de los niños, de la pàg.

53 a la pàg.127.

3.- Tratado del arte de partear de Don José Torné, de la pàg. 128 a la pág. 268.

4.- Generalidades sobre las enfermedades venéreas, de la pàg. 268 a la pàg. 310.

5.- Cirugia medica, legal y forense, pàg 310 a 318.

ES UN LLIBRE ORIGINAL O BE UNA COPIA ?

Jo crec que són apunts de classe passats a net i agrupats, potser ampliats a base de consultar altres llibres. El "Tratado del arte de partear de Don Jose Torné" deu ser una còpia d'un altre llibre, o bé apunts de les classes d'aquest professor.

Ara bé, la part que ens ocupa (Tratado preservativo y curativo de las enfermedades de los niños) probablement són apunts de classe; m'ho fa pensar sobretot aquestes frases de la pàg. 57:"En esta ultima parte dexamos de hablar de las luxaciones, fracturas, tumores (...) por tocar el hablar de ellas al Catedrático de efectos externos (sic), y al de efectos internos. La raquitis aunque es una enfermedad casi propia ala niñez con todo se habla extensamente de ella en el tratado de enfermedades de huesos".

Qui era el professor? Potser el mateix Josep Torné?

CONTINGUT

Els capítols que figuren a l'índex són:

Enfermedades de los niños: pàg. 53 (al cos de l'obra és el capítol 1r; "generalidades sobre ellas y su división").

Higiene para los niños:pág. 57.

De la asfixia en los recién nacidos: pág. 81

Falta de excreción del meconio: pag.85

Ympedimientos de poder mamar el recién nacido: pág.89

Ymperforacion y estrechese del conducto auditivo: pàg.94

Vicios de las vias urinarias: pàg. 96.

Vicios del organo de la vista: pàg.98.

Vicios en el ombligo: pág. 100

De las hernias en General y de la ynguinal congenita: pág.101.

De la denticion de los testiculos en el anillo dentro del abdomen: pàg.104 (així ho titula també en el cos de l'obra; diu "denticion" en lloc de "detención")

Del Entero Cefalo: pág. 106

Del Encefalo é hidrocefalo: pàg. 107.

De la Espina Bifida: pág 113.

De la Cabida del intestino recto de la relajación de su membrana mucosa: pàg. 115.

De las costras en la cabeza, y corregimiento seroso, detras de las orejas en los niños: pág. 114 (sic).

De las ligeras inflamaciones, ó pequeñas ulceraciones e partes moxadas, de continuo, con orinas, excrementos, ó moco, sudor untuoso en los niños: pàg 116.

De las yndigestiones en los niños, colicos diarreas, aftas atrofiyas, que se originan de ellas: pág. 117.

De la difícil deticion (sic. dentición?): pàg. 119

De las convulciones: pág. 120.

De la tos en los niños: pág. 122.

De las lombrices: pág. 125

Aquesta és la relació de capítols que figuren a l'índex. Malauradament falten pàgines; no es veu cap senyal que faci pensar que s'arrencaren, el relligat és el mateix: potser es van perdre abans de relligar els fulls? Les que manquen són:

- de la pàg. 79 a la pàg. 100 inclusivament

- de la pág 117 a la pàg. 120 inclusivament

Cal remarcar també que la pàg. següent a la 115 és renumerada un altre cop com a 114, i la següent com a 115, etc.

PENSAMENT MEDIC

Capítol 1.

Autors citats. Haller (pàg. 57) i Wargarint (pàg.57) per exposar una estadística de la mortalidad infantil per edats.

Capítol 2.

Observacions interessants:

- Pàg. 59: El meconio(...) suele expelerse hantes de las veinte y quatro horas".

- pàg. 62: descriu, sense donar-los cap nom, la icterícia del nounat i la "let de bruixes" i diu que són fisiològiques.

- sospita de la transmissió de malalties:

a/ pàg. 62 "la leche de la que crie transmite evidentemente sus qualidades morbosas a los niños".

b/ pàg. 68: "no se debe permitir a qualquiera besar el niño pues podría alguno contagiarle con sus labios, y saliva, algun vicio".

-receptes de purés pels nadons, pàg. 65

Pàg. 101:

Parla de l'"hernia exonfalos" i també de l'"hidrofifalos o tumor aquoso del omblico" i del "neumathomfalos ó tumor areo (sic; aéreo?) en la misma parte".

*8º pàgs. 101-104.

Pel tractament de les hèrnies recomana reducció i embenat compressiu en nens fins els 15 anys d'edat.

En el cas de l'hernia inguinal congènita (que, segons l'autor és el pas de l'intestí epiploon a la túnica vaginal del testicle) diu que "si llega a estrangularse, (...) y tengámos que acudir á la operaci3n de la bubonacele, se ha de tener cuidado en no herir al testiculo". Però no descriu la tècnica quirúrgica.

* 10º pàgs. 106-107.

"En el acto de un parto laborioso (...) con la compresi3n se desliza una proci3n de cerebro (sic; cerebro?) por entre las suturas. ó por fontanelas (sic; fontanelas?) lo que constituye el entero cefalo".

* 11º pàgs. 107-113.

"Se llama encefalo quando dentro de la cabeza del feto estando en el claustro maternal se derrama tanta serosidad que se desliye (sic, destruye?) completamente el cerebro, y perdiendo enteramente su forma presentandose como un saco lleno de humor pusiforme, de modo que el feto puede decirse que sale sin cerebro (sic; cerebro?) y muerto como supone. El hidrocefalo es una hidropecia ó coleccion de serosidad dentro de la cabeza (...)"

* 14º pàgs. 114 bis-116

"Es muy comun en los niños mayormente de teta, si son robustos, ó que mamen mucho producirseles en la cabeza unas incurstaciones pegajosas, o manarles por detrás de las orejas un magerial seroso limphatico, lo que proviene de abundancia de xugo nutrició, como en las plantas, ó arbles (sic, árboles?) tiernos, quando en primavera estan cargados de savia, les brota y les fluye por su superficie".

*20º pàg. 125

Descriu dos tipus de cucs: les escarides "blanquiskas achatadas pequenitas semejantes á las que se crien en el queso, quando empiezan á podrirse" i "las lombrices terrestres largas y redondas como los gusanos de tierra?".

Aquestes són les descripcions que avui dia ens poden semblar més curioses.

Tot seguit analitzaré el capítol de les convulsions en els nens. Transcriu literalment (pàgs. 121 i 122): "Los niños atendida su debilidad, y movilidad del sistema nervioso, están muy propensos al movimiento involuntario, y alternativa de todo, ó de mayor parte de la musculatura que constituye lo que se llama maucudente (?) eclampsia epilepcia de los niños.

Esta enfermedad suele proceder algun movimiento convulcivo entre sueños en los musculos de la cara parecido á la risa torcer la vista, saltos de tendones, inquietudes, clamores, calenturas, etc. Las convulsiones guardan á veces periodo, ó tras no. En la entrada de calenturas intermitentes se producen á veces en los niños frios intensos, temblores y á veces también convulsiones, lo que es preciso atender á la practica para no confundir estos movimientos con otros.

Pueden ser ocasionados 1º por retencion de moco, por indigestiones, y por lombrices, que son las causas mas comunes de ellas en los niños. 2º Por alguna pasion de animo violenta de iraterror en la que cria, habiendo dado de mamar al niño en el fuerte de ellas. 3º por la dificil dentición. 4º por una excesiva debilidad y movilidad del sistema nervioso, facil á convaleserse por qualquier estimulo, sea el aire fio, ó sea reumatico caloloso (?) varioloso, etc.

5º Por haver dado algun opiato en el niño de dosis grande.

6º Por una acumulación pretermatural de sangre en la cabeza en los niños robustos y pletoricos mayormente.

7º Por una accion u otrafia, de resultas de diarreas seguidas, vomitos ú otra causa. 8º Por repulcion de afecciones herpeticas, sarnosas, crustaceas, timosas, morbillos etc, siempre es una enfermedad peligrosa é incierto su pronostico.

Para su curación en general, debemos ate todas cosas atender á la constitucio del niño, si es robusto y muy pletorico, le convendran las evacuaciones de sangre, principalmente las sanguijuelas en los temporales, por que en ellas se alivia de las convulsiones quando no las curen radicalmente, pero si debil caquetico que se vea con el una falta de tono decídica, entonces tiene lugar los antiespasmódicos, tónicos principalmente los opiatos para subenir en el pronto esta enfermedad.

En quanto a los remedios particularmente para su curacion radical, seran conforme la causa productiva de las convulsiones. Veanse los demas parrafos y recurrase á los efectos externos, é internos sobre las dichas enfermedades".

ANALISI

L'índex indica que el capítol "Delas convulciones" comença a la pàg. 120. que com ha he dit abans és perduda. Però la redacció del text al començament de la pàg. 121 em fa pensar que, en realitat, només s'ha perdut el títol.

Es habitual en l'autor d'aprofitar al màxim el paper, de tal manera que a vegades queda un títol a peu de pàgina i el text en sí comença al full següent; em sembla que això és el que s'ha esdevingut en aquest cas.

L'estructura d'aquest capítol ens pot servir de model per entendre la resta: l'autor sol seguir aquests punts:

- 1- Definició de la malaltia
- 2- Descripció dels signes i símptomes
- 3- Etiologia
- 4- Tractament

Quant a les etiologies en general, solen ser poc específiques, algunes molt repetides (per exemple els "vicios herpéticos" són l'etiologia de moltes malalties). Intueix la transmissió de les malalties i els germens patògens (en algun punt del llibre parla de "virus" però sense referir-se, és clar, a cap agent infecció concret).

Quant als tractaments són sempre pautes molt generals, sense especificar ni preparats, ni fórmules, ni dosis, ni duració del tractament en cap dels capítols conservats del "tratado preservativo y curativo...", així com tampoc descriu cap tècnica quirúrgica de les que cita.

Respecte la malaltia que ens descriu en aquest cas: són realment convulsions? Podem afirmar que es tracta d'allò que avui dia en diem epilèpsia? Coneixia les convulsions febrils?

CONCLUSIO

Heus aquí la informació que he considerat mns rellevant del "Tratado preservativo..." A més d'exposar aquestes dades i comentar-les una mica, el meu objectiu era donar a conèixer aquest manuscrit i el seu contingut, esperant que pugui aportar informació a tothom qui ho desitgi per a posteriors estudis.